

8. Правила відбору і збереження зразків повинні бути регламентовані. Має бути відомий ступінь стабільності аналізованих речовин в умовах збереження.

9. Кожен позитивний результат необхідно підтверджувати іншим аналітичним методом.

Еталонні розчини являють собою розчини стандартної речовини точної концентрації в дистильованій воді чи органічному розчиннику. Вони застосовуються для аналітичного контролю і калібрування аналітичних приладів. Концентрація кожного еталонного розчину періодично повинна перевірятися для визначення його стабільності під час збереження.

Судово-експертна практика свідчить про необхідність проведення і паспортизації еталонних зразків для їхнього використання в судово-експертних підрозділах МВС і Мінюста України для стандартизації процедури дослідження наркотичних засобів.

Надійшло до редколегії 03.03.02

С.О. Князєнко

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

У криміналістичній літературі викладено різні визначення суті слідчого огляду, які відображають його завдання. Загальні завдання огляду сформульовано у Кримінально-процесуальному кодексі України. Саме у його ст.190 зазначено, що з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи, слідчий проводить огляд місцевості, приміщення, предметів та документів. Результати огляду дозволяють визначити механізм злочинних діянь, його мотиви, ціль, організувати пошук злочинця, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочинів.

Проблемам слідчого огляду присвячено низку монографічних робіт, посібників, статей. У них заслуговує на увагу точка зору тих дослідників, котрі під слідчим оглядом розуміють процесуальну дію слідчого, в якій він за участю зазначених у законі осіб виявляє, досліджує, оцінює і фіксує стан, властивості й ознаки матеріальних об'єктів, пов'язаних із розслідуваною подією, з метою з'ясування обставин, що мають значення для встановлення істини у справі [1, с.18]. Слід зазначити, що у літературі недостатньо досліджено проблеми слідчого огляду місця події при розслідуванні злочинів проти довкілля, зокрема – забруднення атмосферного повітря, порушення правил охорони вод.

Як свідчать матеріали слідчої практики, при розслідуванні вказаних злочинів у слідчих виникають проблеми, пов'язані з визначенням місця події (протяжність забруднення атмосфери, вод), обсягу розмірів шкідливих для життя і здоров'я людей відходів, інших речовин, ступеня їх поширення.

Специфіка розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил охорони навколишнього природного середовища, як зазначає більшість авторів, у тому, що може бути не одне, а декілька місць події. Так, М.П. Яблоков вважає, що при розслідуванні даного виду злочинів слідчий проводить огляд місця події, тобто місця, де було виявлено наслідки забруднення, і місця, де знаходиться безпосереднє джерело забруднення. У зв'язку з цим він пра-

вильно визначає низку основних об'єктів, що підлягають слідчому огляду. Це, насамперед:

- ділянки, що зазнали забруднення (водойми, ріки, їхні береги, прилегла територія);
- об'єкти, що стали непридатними у результаті забруднення поверхневих, підземних вод, водоносних горизонтів;
- очисні споруди, відстійники, водостоки;
- промислова територія (разом із приміщеннями);
- технічна документація, інші документи;
- місця заховання шкідливих речовин;
- транспортні засоби, призначені для вивозу промислових відходів, тощо [2, с. 659].

У криміналістичній літературі зазначено, що огляд місця події поліляється на підготовчий, робочий та завершальний етапи. Тактика огляду місця події при розслідуванні екологічних злочинів підпорядковується загальним правилам огляду, але має свої особливості, обумовлені видом злочину, способом вчинення [3, с.167].

Розглянемо основні особливості етапів огляду місця події екологічних злочинів. Основним завданням підготовчого етапу є інформаційно-тактичне і матеріально-технічне забезпечення виїзду на місце події. Слідчому необхідно отримати більш повну інформацію про подію та умови, в яких необхідно буде працювати. При злочинних забрудненнях атмосферного повітря, водойм слідчому огляду підлягає велика територія, наслідки забруднення можуть швидко зникати під впливом природних умов або умисного знищення зацікавленими особами. Особливість слідчого огляду вказаних злочинів полягає в тому, що він вимагає спеціальних знань. У зв'язку з названими обставинами ми вважаємо, що огляд місця події повинен проводитися слідчо-оперативною групою, до складу якої входять: слідчий, оперативні працівники, фахівці. Це дасть змогу провести кваліфікований огляд місця події, виконати пов'язані з ним невідкладні слідчі дії й оперативно-розшукові заходи. Слідчий з урахуванням об'єкта злочинного посягання залучає як фахівців працівників санітарно-епідеміологічної служби, Міністерства екології і природних ресурсів, технологів, хіміків (якщо був витік хімікатів), іхтіологів і ветеринарів, агрономів, водолазів, дозиметристів.

Підготовка до огляду місця події екологічних злочинів характерна тим, що слідчому необхідно буде обов'язково використовувати науково-технічні засоби, фотоапаратуру і відеотехніку, прилади для вимірів, креслення схем, відібрання проб води, повітря, ґрунту, дозиметри, а також засоби індивідуального захисту (спецодяг, взуття тощо). У зв'язку з цим слідчий перевіряє наявність вказаних засобів для подальшого використання.

Робочий етап огляду місця події складається із загального і детального огляду. Загальний огляд починається з визначення його меж, вирішення питання про спосіб огляду. Далі слідчий встановлює, які об'єкти знаходяться на місці події, досліджує всі питання, що стосуються обстановки, визначає взаємне розташування і взаємозв'язок елементів обстановки, вивчає їх зовнішній вигляд, стан. По закінченні загального слідчий переходить до детального огляду.

Особливість огляду місця події злочинів проти довкілля полягає також у тому, що слідчий проводить не один, а кілька оглядів, відповідно до конкретної слідчої ситуації: місце події, місце поширення забруднення, місце виявлення наслідків [4, с.155]. Огляд місця події можна розділити на декілька етапів, проводити його одночасно, або розрізнено, відповідно з тими об'єктами, які підлягають огляду. Так, коли об'єктами слідчого огляду одночасно може бути територія, очисні споруди, каналізаційні люки, то слідчий поетапно оглядає кожен із зазначених об'єктів.

Оглядом місця події при забрудненні атмосферного повітря, порушенні правил охорони вод можуть бути встановлені зона, джерело, наслідки, причини та умови, що сприяли забрудненню. Зона забруднення визначається слідчим за допомогою спеціалістів, вона має різний характер в залежності від того, що мало місце: викиди в атмосферне повітря чи водні об'єкти. Так, у випадках забруднення атмосферного повітря визначаються і фіксуються місце газо-пилових викидів, межі санітарно-захисної зони та межі території, на якій осіли забруднюючі речовини, наявність і характер запахів.

Слідчому при огляді необхідно встановити і зафіксувати наслідки забруднення: наявність загиблої риби, тварин, птиці, знищення або пошкодження лісових насаджень, посівів тощо. Вони можуть бути виявлені не відразу, а через деякий проміжок часу. У таких випадках огляд місця події проводиться повторно, причому територія може бути розширена за рахунок нових проявів забруднення [3, с. 164–165]. Необхідно встановити і описати ознаки, характерні для забруднення: наліт сторонніх речовин на стеблах, листках, ґрунті, інтенсивність забруднення (суцільне забруднення, густі або рідкі, великі або малі плями), вказати консистенцію (рідка, густа, тверда монолітна, порошкоподібна маса), ступінь прозорості води, температуру, наявність забруднюючих речовин. Вважаємо за доцільне, при необхідності, залучити водолазів як фахівців для обстеження дна водойми.

При огляді слідчий встановлює і зафіксує вид об'єкта, його особливості, наявність забруднюючих речовин на поверхні ґрунту, води, трави, дні водойми; їх колір; запах; розмірні характеристики: прозорість, температуру води; вид, розмір, колір загиблих тварин, риб, птахів; пошкодження на їх тілі; особливості їхньої поведінки. Слідчому також необхідно відзначати ознаки змін природного забарвлення, підраховувати кількість загиблих осіб, брати їх проби, якщо це можливо.

Заслужує на увагу пропозиція Н.О. Селиванова щодо специфіки огляду забруднень атмосферного повітря, порушень правил охорони вод. Він пропонує при огляді звертати увагу на наявність або відсутність очисних споруд, установок, ємностей зберігання речовин; водночас з'ясувати його вид, методи очистки (хімічний, фізичний, біологічний, змішаний); стан, справність, відповідність проекту, технологічному регламенту (додержання часу перебування води у відстійнику, проектного навантаження, дозування і рівномірності подачі хлору, інше); наявність слідів ремонту, режим експлуатації (звичайний, аварійний); відповідність фактичних показників роботи регламентним (температура газоповітряної суміші, вологість, швидкість руху); в місцях

найбільшої концентрації забруднюючих речовин відбирати зразки повітря, води, ґрунту [4, с. 430–432].

Водночас слід зазначити, що коли джерело забруднення виявляється стаціонарним, то місцем злочинних дій буде конкретне підприємство, підрозділ, ділянка, а якщо – пересувним, то вказаним місцем буде будь-яка інша територія, на якій здійснювалася допоміжна виробнича діяльність (транспортування, зберігання добрив, отрутохімікатів тощо). У ході огляду пересувного джерела забруднення слідчому необхідно встановити і зафіксувати вид пересувного джерела (судно, баржа, автомашина, залізничний вагон, платформа тощо), його номерний знак; обстежити всі зовнішні і внутрішні поверхні пересувного об'єкта [5, с.23; 6, с.56].

При цьому підлягають виявленню, а потім фіксуються у протоколі слідчого огляду наявні нашарування, залишки забруднюючих речовин, а також їх сліди у вигляді бризок, капель із зазначенням їхньої локалізації; структура (тверда монолітна, в'язка, рідка маса і т.д.), забарвлення і запах. При виявленні фахівцями, слідчим на пересувному об'єкті забруднюючих речовин доцільно відбирати їх зразки.

На завершальній стадії огляду місця події слідчий проводить підсумки, аналізує його результати, оформляє протокол, до якого додаються необхідні плани, схеми, креслення. На схемах він зазначає взаємне розташування забруднених ділянок, джерел забруднення, очисних споруд, напрямок розповсюдження забруднюючих речовин, місцезнаходження кожного пункту вилучення проб для проведення аналізів, час, глибина (якщо відбираються проби води, ґрунту), метеорологічні умови, в яких відбираються проби.

Огляд місця події при розслідуванні забруднень атмосферного повітря, порушень правил охорони вод сприяє встановленню низки обставин, пов'язаних з розслідуваною подією, а саме: зони, джерела, слідів, наслідків, причин та умов, що сприяли забрудненню, й інших. Крім того, огляд є важливим джерелом інформації, що використовується для побудови версій, які визначають напрямок розслідування.

Список літератури: 1. Колмаков В.П. Следственный осмотр. М., 1969. 2. Криминалистика. М., 1995. 3. Экологические преступления: квалификация и методика расследования. Х., 1994. 4. Селиванов Н.А., Скоромников К.С. Расследование преступных загрязнений природной среды: Учебное пособие. М., 1994. 5. Методические рекомендации по расследованию преступных загрязнений водных объектов. СПб., 1991. 6. Меркурисов В.Х. Расследование и предупреждение преступлений, связанных с загрязнением водоемов и воздуха: Учебное пособие. М., 1987.

Надійшла до редколегії 15.02.02.

О.А. Дубинін

ВИДИ ГРАФІЧНИХ МОДЕЛЕЙ У СУДОВІЙ АВТОТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Під час проведення автотехнічних експертиз як один з методів дослідження механізму дорожньо-транспортної події (ДТП) і одночасно засіб ілюстрації висновку експерта застосовується графічне моделювання. Моделювання – один із загальнонаукових методів судової експертизи [1, с.53]. Моделювання